

РЪКОВОДСТВО

ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА
НЕИЗПЪЛНЕНИЕ ОТ СТРАНА

НА ДЪРЖАВИТЕ ЧЛЕНКИ НА

ЗАДЪЛЖЕНИЯТА ПО ДИРЕКТИВА

2012/29/ЕС НА ЕВРОПЕЙСКИЯ

ПАРЛАМЕНТ И НА **СЪВЕТА** ОТ

25 ОКТОМВРИ 2012 ГОДИНА

ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА МИНИМАЛНИ

СТАНДАРТИ ЗА **ПРАВАТА,**

ПОДКРЕПАТА

И ЗАЩИТАТА НА

ЖЕРТВИТЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Този проект е финансиран по програмата „Права, равенство и гражданство“ (2014 – 2020) на Европейския съюз.

Тази публикация е създадена с финансовата подкрепа на Програма „Права, равенство и гражданство“ (2014-2020) на Европейския съюз. Съдържанието ѝ отразява вижданията на нейните автори и е изцяло тяхна отговорност. Европейската комисия не поема никаква отговорност за използването на информацията, която публикацията съдържа.

Проект: 848481-Rainbow Over Hate
REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Автор	© адв. Деница Любенова
Редактор	Дарина Коилова
Дизайн и предпечат	Мирослав Карталски Epic Sofia
Издава и разпространява	Младежка ЛГБТ организация Действие София, ул. Любен Каравелов 24, ет. 1, ап. 4

ISBN 978-619-91572-6-8

www.deystvie.org info@deystvie.org

Настоящото Ръководство има за цел да създаде система за установяване на неизпълнение на задълженията на държавите членки, произтичащи от Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления (Директивата за правата на жертвите). Директивата замества Рамковото решение 2001/220/ПВР на Съвета и създава нови задължения за държавните служители на правоприлагащите органи, както и въвежда конкретни мерки, които трябва да се прилагат в случаите на жертви на престъпления от омраза, основана на сексуална ориентация и полова идентичност (SOGI). Трябва да се подчертае, че Директивата се прилага във връзка с престъпления и наказателни производства и не криминализира определени действия или поведения в държавите членки. Това означава, че решението за признаване и санкциониране на престъпленията от омраза, основана на SOGI, остава в изключителната компетентност на националните законодатели. Директивата определя стандартите за полицейските и съдебните процедури и въвежда задължение за държавните служители да избягват дискриминационно третиране при обработването на жалбите, подадени от ЛГБТИ жертвите на престъпления. Това залага стандарт на пълно зачитане на достойнството, сексуалната ориентация и половата идентичност на лицата, които съобщават за престъпленията. За да се изследва националното законодателство на дадена държава членка дали отговаря на минималните стандарти заложи от Директивата за правата на жертвите следва да се проследят няколко основни стъпки и дали те са имплементирани в националното законодателство.

СТЪПКА 1

Понятието „жертва на престъпление“
и кои лица са включени в членовете на
семейството на жертвите

Според Директивата жертва на престъпление е физическо лице, което е претърпяло вреда, включително физическа, психическа или емоционална вреда или икономическа загуба, която е била пряко причинена от престъпление. „Жертва“ могат да бъдат и членовете на семейството на лице, чиято смърт е пряко причинена от престъпление и които са претърпели вреди в резултат на смъртта на това лице.

За да се спази изискването за недискриминация членовете на семейството на лице, което е жертва на престъпление, следва да обхваща и съпруг/партньор от същия пол.

В решението по делото Coman¹ Съдът на ЕС потвърждава, че понятието „съпруг/съпруга“ по смисъла на Директива 2004/38/ЕО е неутрално от гледна точка на пола и съответно може да обхваща съпруг от същия пол на съответния гражданин на Съюза.² Поради това Съдът счита, че държава членка на ЕС не може да се позовава на своето национално право, за да откаже да признае на своя територия за целите на упражняване на правото на свободно движение сключения от гражданин на ЕС еднополов брак в друга държава.³ Веднъж призната, брачната връзка между две лица не може да бъде заличена за целите на друго производство в държавите членки (аргумент от помалкото). Тълкуването на понятията „съпруг/съпруга“ и „член на семейството“ не следва да се разглежда единствено и само в смисъла на правото на ЕС и практиката на Съда на ЕС. Важно е да се отбележи, че значителен напредък в тълкуването на тези понятие се бележи в практиката на правото на Съвета на Европа и юриспруденцията на ЕСПЧ. В делото Валианатос и други с/у Гърция⁴ ЕСПЧ признава правото на двойките от един и същи пол да бъдат официално признати от държавата и установява, че те

са също толкова способни да встъпят в стабилни и дълготрайни взаимоотношения, колкото и двойките от различен пол.⁵ С оглед на това е логично, че е в интерес на тези двойки да имат законно признатите отношения.⁶ Още по-далеч стига ЕСПЧ в делото, касаещо признаването на правото на еднополовите двойки на личен и семеен живот в делото Орланди и други срещу Италия.⁷ Тук ЕСПЧ установява, че Италия е извършила нарушение на чл. 8 ЕКПЧ с това, че отказва да признае сключените в чужбина бракове на шест двойки. Практиката на ЕСПЧ не остава само на ниво признаване на бракове, но и осигурява правна защита и признаване на партньорските отношения между партньорите от един и същи пол.⁸ Съдът стига до извода, че италианското правителство е превишило своята свобода на преценка и не е изпълнило своето положително задължение да гарантира на жалбоподателите специфична правна уредба, която предвижда признаването и защитата на техните еднополови съюзи.⁹ ЕСПЧ обръща специално внимание, че преди решението си по делото Олиари и други срещу Италия италианската държава не е предоставяла никаква закрила на еднополовите партньорства, а Съдът приема, че тези партньорства се нуждаят от юридическо признаване и закрила. ЕСПЧ отбелязва, че правният статут, който дават т. нар. партньорства, се доближава до или е същият като брачния и че подобна система би удовлетворила изискванията на Конвенцията.

ПРЕПОРЪКИ ВЪВ ВРЪЗКА СЪС СЪОБРАЖЕНИЕ 2 ОТ ДИРЕКТИВАТА

ПРЕПОРЪКА 1

Държавите членки да възприемат по-широко тълкуване на понятието „жертва на престъпление“ и да признаят този статут на ЛГБТИ хората, пострадали от престъпления, въпреки липсата на изрично законодателство, което да признава хомофобския и трансфобския мотив на престъплението.

ПРЕПОРЪКА 2

Когато тълкуват „член на семейството“ на жертвите на престъпления, държавите членки следва да възприемат неутрално тълкуване, в което се зачитат и семействата на ЛГБТИ хората и въвеждане на облекчен режим на доказване на дълготрайна връзка по смисъла на закона.

СТЪПКА 2

Какво следва да включва понятието
„пълно зачитане на достойнството“

Съображение 9 от Директивата гарантира „пълно[то] зачитане на достойнството“ на жертвите на престъпление и на членовете на техните семейства. Посочва се, че жертвите на престъпления следва да бъдат разпознавани и третирани по уважителен, чувствителен и професионален начин без дискриминация на каквато и да е основа, като например раса, цвят, етнически или социален произход, генетични характеристики, език, религия или убеждения, политическо или друго мнение, принадлежност към национално малцинство, имущество, раждане, увреждане, възраст, пол, **изразяване на пола, полова идентичност, сексуална ориентация**, статут на пребиваване или здравословно състояние.

ПРЕПОРЪКА ВЪВ ВРЪЗКА СЪС СЪОБРАЖЕНИЕ 9 ОТ ДИРЕКТИВАТА

Държавите членки и техните изпълнителни органи следва да се отнасят по уважителен и ненакърняващ начин към жертвите на престъпления на основата на изразяването на пола, половата идентичност и/или сексуалната ориентация.

СТЪПКА 3

Включване на „насилие, основано на пола“ в националното законодателство и отразяване на специфичните нужди на на жертвата

Според Директивата за правата на жертвите “насилие, основано на пола е „насилие, насочено срещу дадено лице, поради пола, половата му идентичност или изразяването на пола или засягащо лица с определена диспропорционалност по полов признак“. Тук изрично законодателят визира и половата идентичност като защитен признак според Директивата за правата на жертвите.

Като жертви на престъпления, ЛГБ хората търпят неблагоприятно третиране и в случаите, когато престъплението е извършено в условията на домашно насилие. Такива по действащия НК са квалифицираните състави на убийство и телесна повреда, на отвличане и на противозаконно лишаване от свобода, на принуда, на закана с убийство и на системното следене. Съгласно чл. 93, т. 31 от НК, престъплението е извършено „в условията на домашно насилие“, ако е осъществено спрямо възходящ (майка, баща, баба, дядо и т.н.), низходящ (дъщеря, син, внучка, внук и т.н.), съпруг или бивш съпруг, лице, от което пострадалото лице има дете, лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство, или лице, с което живее или е живяло в едно домакинство. Това квалифициращо обстоятелство намери място в НК едва в началото на 2019 г. и богатата съдебна практика по новите разпоредби все още няма. Ето защо стои въпросът защитават ли те лицата, които са станали жертви на домашно насилие от страна на партньор от същия пол (т.е. ЛГБ хора в ролята им на пострадали лица). Практиката по наказателни дела засега не дава отговор, но практиката по граждански дела по реда на Закона за защита от домашно насилие не дава големи надежди, тъй като не признава, че еднopolовата връзка е семейна. Като семейна връзка практиката приема единствено разнополовата, тъй като в Закона за защита от домашно насилие е употребено понятието „съпружеско“, а думата „съпрузи“ се разбира единствено като лица в брак, каквито по българското законодателство могат да бъдат само лица от различен пол.¹⁰ Видно от редакцията на чл. 93, т. 31 от НК, същият израз – „фактическо съпружеско съжителство“ – е употребен и в наказателния закон. Като

оставим настрана въпроса, че лексемата „съпруг“ по никой начин не е свързана изключително с брачния институт, тъй като тя просто означава „двама, които са заедно“¹¹ (а употребата ѝ само за лица в брак идва от липсата на каквато и да е друга правна форма за пораждаване на семейни правоотношения), практиката на ЕСПЧ недвусмислено е признала, че фактическото съжителство в еднополова връзка съставлява „семеен живот“ по смисъла на чл. 8 от ЕКПЧ. Да се използва тълкувателен формализъм, от една страна, за да се отричат фактите, а от друга – за да се лишават лицата в такива семейства от реална и ефективна защита, при това от насилие, е цинично и противно на принципите на недискриминация, на справедливостта и на морала. **Държавите членки следва да имат определение в законодателствата си на понятието „насилие, основано на пола“, като в това понятие се включва и защита на половата идентичност на лицето, станало жертва на престъпление.**

Индивидуалната оценка на жертвите за идентифициране на техните специфични нужди за защита е едно от най-важните неща в Директивата. Целта на индивидуалната оценка е да се определи дали жертвата е особено уязвима към вторична и повторна виктимизация, към сплашване и отмъщение по време на наказателното производство. Това е важно да се разбере, за да се установи подходящата степен и обхват на въпросите, които се задават на жертвата в тази оценка. Има три основни критерия, които специалистите трябва да вземат предвид при оценката на жертвата:

1. Личните характеристики на жертвата;
2. Видът или естеството на престъплението; и
3. Обстоятелствата на престъплението.

В Директивата също така се обръща специално внимание на жертвите на престъпления с дискриминационен мотив и се казва, че подобни жертви изискват особено внимание от страна на органите на реда в съответните юрисдикции. Особено

вниманиетрябва да се обърне и на жертвите, които са претърпели значителна вреда поради тежестта на престъплението, както и на жертвите, чиито отношения и зависимост от извършителя ги правят особено уязвими. Може да се направи извод, че ЛГБТИ хората като жертви на престъпления с дискриминационен мотив като сексуална ориентация, полова идентичност и/или изразяване на пола попадат в тази категория и следователно имат специфични нужди от защита. Жертвите трябва да бъдат тясно включени в оценката и техните желания трябва да се вземат предвид: жертвите също така могат да откажат да се възползват от специалните мерки. Важно е да се отбележи, че индивидуалната оценка трябва да бъде актуализирана по време на наказателното производство и този подход позволява адаптиране, увеличаване или намаляване на услугите в съответствие с реалните нужди на жертвите.

Член 23 от Директивата описва специалните мерки в рамките на нивото на разследване, определени в резултат на индивидуална оценка.

1. Интервютата с жертвата се провеждат в помещения, проектирани или адаптирани за тази цел;
2. Интервютата с жертвата се извършват от или чрез специалисти, обучени за тази цел;
3. Всички интервюта с жертвата се извършват от едни и същи лица, освен ако това не е в противоречие с доброто прилагане на правосъдие;
4. Всички интервюта с жертви на сексуално насилие, основано на пола насилие или насилие в близки взаимоотношения, освен ако не се провеждат от прокурор или от съдия, се извършват от лице от същия пол като жертвата, ако жертвата пожелае така, при условие, че това няма да възпрепятства хода на наказателното производство.

Ако и когато жертва със специфични нужда от защита участва в съдебно производство, трябва да бъдат приложени

следните мерки:

1. Мерки за избягване на зрителен контакт между жертвите и престъпниците, включително по време на даването на показания, чрез подходящи начини, включително използването на комуникационни технологии;

2. Мерки за гарантиране, че жертвата ще бъде изслушана в съдебната зала, без да присъства, по-конкретно чрез използването на подходящи комуникационни технологии;

3. Мерки за избягване на ненужни разпити относно личния живот на жертвата, който не е свързан с престъплението;

4. Мерки, позволяващи изслушването да се състои без присъствието на публика.

Съвсем логично, Директивата не определя броя на мерките за защита, които трябва да се прилагат – решението за това се оставя на националните юрисдикции.

СТЪПКА 4

Осъществяват ли институциите
в дадена държава членка вторична
виктимизация?

Европейският законодател отдава важно значение на вторичната и повторната виктимизация на лицата – жертви на престъпление, като в този смисъл включва и органите на реда и прокуратурата като потенциален причинител на тази вторична и повторна виктимизация. Това е от изключително значение за ЛГБТИ хората, тъй като в голяма степен niskият процент на докладване е резултат именно от вторичната виктимизация на пострадалото лице от органите на реда и от прокуратурата (Съображение 55).¹² От друга страна, в индивидуалните оценки, които органите на реда са длъжни да правят спрямо жертвите на престъпления, е важно да се отчитат личните особености на жертвата, като например възраст, пол, полова идентичност, сексуална ориентация. Поради това невъзможността на полицията и прокуратурата да събират данни за половата идентичност и/или сексуалната ориентация на жертвата създава редица предпоставки за нарушение на Съображение 56. На първо място, се създава вероятност за невъзможност за идентифициране на мотивите на престъплението, а от там и се намаляват шансовете за разкриване на извършителя. На второ място се създават предпоставки за вторична виктимизация, с което съответно ще бъде нарушено и Съображение 54 и 55. На последно, но не по значимост, място, проследяването на личните особености на жертвата има значение и спрямо мястото на извършване на престъпното деяние по няколко причини: първо, защото ЛГБТИ хората в голямата си част посещават барове, които са определени само за представители на общността, може да посещават ЛГБТИ центрове, но също така могат да посещават и специални публични места, известни предимно сред мъже, правещи секс с мъже, на които отиват за еднократно осъществяване на сексуални контакти и където мъжете остават анонимни. Всички тези факти имат отношение към установяване на извършителя на престъплението и ако не бъдат установени в етапа на полицейската проверка, то цялото разследване на престъплението остава незавършено и полицията и прокуратурата няма да се предприели необходимите действия за разкриване на извършителя. В Съображение 57 се

подчертава необходимостта да се предположи, че конкретните групи биха се възползвали в особена степен от специалната мярка за осигуряване на защита.

КАК ДА СЕ ИЗБЕГНЕ ВТОРИЧНА ВИКТИМИЗАЦИЯ?

Държавите членки следва да избягват възможностите за осъществяване на вторична виктимизация от страна на техните изпълнителни органи. За целта следва да се въведат индивидуалните оценки, които органите на реда да са длъжни да правят спрямо жертвите на престъпления, и е важно да се отчитат личните особености на жертвата, като например възраст, пол, полова идентичност, сексуална ориентация. Това ще подобри процентите на докладване на престъпления спрямо ЛГБТИ хора и ще повиши доверието в органите на реда. **Възпрепятстване на достъпа до правосъдие би бил налице, ако ЛГБТИ лице е пострадало от престъпление и поради липсата на законодателство компетентните органи, в случая тези на България, му откажат образуване на досъдебно/наказателно производство.**

В член 18 Директивата за правата на жертвите се изисква държавите членки да гарантират наличието на широк спектър от мерки за защита, за да защитят жертвите и членовете на техните семейства от вторична и повторна виктимизация, сплашване и отмъщение. Той също така изисква държавите членки да защитават жертвите и членовете на техните семейства от физически, емоционални и психически вреди. Освен това, достойнството на жертвите трябва да бъде защитавано при разпит и при даване на показания. Други възможни мерки за защита на достойнството на жертвите по

време на разпит включват ограничения за броя пъти, които могат да бъдат разпитвани жертвите, за начина, по който разследващите задават въпроси, и гарантиране, че жертвите ще бъдат уважавани и разпознавани като жертви в процеса на досъдебното и наказателното производство. Всички тези съображения са от особено значение за ЛГБТИ жертвите.

Директивата определя четири основни принципа за защита на жертвите по време на наказателно разследване. Четирите принципа, установени в член 20, са следните:

1. Интервютата на жертвите се провеждат без неоправдано забавяне след подаване на жалбата във връзка с престъпление пред компетентния орган;

2. Броят на интервютата на жертвите е сведен до минимум и интервюта се провеждат само когато това е строго необходимо за целите на наказателното разследване;

3. Жертвите могат да бъдат придружавани от законния си представител и лице по свой избор, освен ако не е взето мотивирано решение за противното;

4. Медицинските прегледи са сведени до минимум и се извършват само когато това е строго необходимо за целите на наказателното производство.

СТЪПКА 5

Работят ли държавите членки в тясно сътрудничество с ЛГБТИ организации, фокусиращи работата си върху престъпления с дискриминационен мотив?

За да изпълняват задълженията си, произтичащи от Съображения 62, 63 и 63 от Директивата за правата на жертвите, държавите членки следва да работят в „тясно сътрудничество с организации на гражданското общество“, които работят с жертви на престъпления. Това сътрудничество следва да се изразява „изготвяне на политики, информационни кампании и кампании за повишаване на осведомеността“, „наблюдението и оценката на въздействието на мерките за подкрепа и защита на жертви на престъпления“, разработване на работещи механизми за намиране на помощ от страна на жертвите на престъпления и сезиране на компетентните органи, за да се избегне повторно пренасочване. За да се спазят задълженията, произтичащи от Директивата за правата на жертвите държавите членки следва също така да разработят „единствена точка за достъп“ или „обслужване на едно гише“, които да посрещат многобройните нужди на жертвите, участващи в наказателно производство, включително необходимостта да получават информация, подпомагане, подкрепа, защита и обезщетение“. Също така държавите членки следва да отделят ресурси, включително финансови такива, за да осигуряват подходящи обучения на служителите на реда, работещи с жертви на престъпления с дискриминационен мотив.

В глава Пета от Директивата се предвиждат обучения на практикуващи и сътрудничество и координация на службите. Член 25 препоръчва на всички специалисти, които са в контакт с жертви, да преминат обучение – списъкът на професионалистите се състои от, но не се ограничава до, полиция, служители на съда, прокурори, адвокати, съдии, служби за подпомагане на жертви и възстановително правосъдие. Както е обяснено в документа с насоки на ГД „Правосъдие“, задълженията на държавите членки в областта на обучението включват повишаване на осведомеността за нуждите на жертвите по професионален и недискриминиращ начин. Член 26, от своя страна, подчертава значението на сътрудничеството между държавите членки, посочвайки минималния обхват за такова сътрудничество като:

1. Обмен на най-добри практики;
2. Консултации в отделни случаи; и
3. Подпомагане на европейските мрежи, работещи по въпроси, пряко свързани с правата на жертвите.

Директивата предвижда и подчертава необходимостта от повишаването на осведомеността, тъй като на държавите членки е наложено задължение да предприемат подходящи действия, включително чрез интернет, които биха били насочени към:

1. Повишаване на осведомеността за правата, посочени в настоящата директива;
2. Намаляване на риска от виктимизация;
3. Минимизиране на отрицателното въздействие на престъпността и рисковете от вторична и повторна виктимизация, сплашване и отмъщение.

Тези дейности, по-конкретно, трябва да са насочени към рискови групи, като например деца, жертви на насилие, основано на пола, и на насилие в близки взаимоотношения. Директивата предлага, но не ограничава подобно действие до, информационни и осведомителни кампании и програми за научни изследвания и образование, когато е подходящо – в сътрудничество със съответните организации на гражданското общество и други заинтересовани страни. Това означава и че държавите членки трябва да гарантират, че има общи кампании за повишаване на осведомеността и че информацията е достъпна за широката общественост (листовки, рекламни кампании, уебсайтове и т.н.) и на места, на които жертвите вероятно ще отидат в резултат на престъпление (болници, училищна сестра, центрове за настаняване и заетост, женски организации, посолства, консулства и др.)

ПРИМЕРЪТ РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Може да се каже, че ако бъдат разгледани законите, чрез които е транспонирана Директивата 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления във всяка държава членка и тези закони бъдат разгледани в перспективата на тези пет стъпки, може да се направи измерение дали и до каква степен е транспонирана Директивата за правата на жертвите. Ако вземем например Република България и бъде отговорено на 5 въпроса:

В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО НА РБ КАКВО Е ОПРЕДЕЛЕНИЕТО ЗА „ЖЕРТВА НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕ“ И КОИ ЛИЦА СА ВКЛЮЧЕНИ В ЧЛЕНОВЕТЕ НА СЕМЕЙСТВОТО НА ЖЕРТВИТЕ?

В българското наказателно законодателство липса ясно определение на понятието „жертва на престъпление“. На второ място, анализ на Младежка ЛГБТ организация Действие „Българското наказателно право и ЛГБ хората“¹³ доказва, че в понятието „членовете на семейството на жертвите на престъпления“ не включва еднополовите партньори на жертвата, с което правата на ЛГБТИ хората се засягат непропорционално. В тази първа стъпка в измерването на приложението на Директивата за правата на жертвите Р България не изпълнява задълженията си.

В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО НА РБ КАКВО ВКЛЮЧВА „ПЪЛНО ЗАЧИТАНЕ НА ДОСТОЙНСТВОТО“?

Измерването на това дали една държава членка защита достойнството на жертвите на престъпления е субективен критерий и той може да се измерва единствено за всеки конкретен случай. Практиката по наказателни дела с дискриминационен мотив обаче в България сочи, че органите на досъдебното производство, в това число и прокуратурата, но и в допълнение съдебната система на страната, се провалят в това да зачитат достойнството на жертвите на престъпления. Като знаков в това отношение може да се определи случаят с убийството на 25-годишния студент по медицина Михаил Стоянов, извършено в нощта на 30 септември 2008 г. в парк „Борисова градина“ в София. В продължение на две години след смъртта на Стоянов задържани по случая няма, но през юни 2010 г. полицията задържа двама заподозрени – 19- и 20-годишен младеж, които пред разследващите заявяват, че са участвали в група от петима, която е „прочиствала“ парка от гей мъже. Разследващите получават данни за поне още десет нападения, по които се търсят доказателства. В мотивите на Решението си Софийски апелативен съд (САС) заключава, че пряката цел на подсъдимите е ясно установена, а именно – нанасяне на побой на кое да е лице, за което те сметат, че е хомосексуално. САС заключава, че нападателите са изпитвали силна и безпричинна омраза към жертвата, продиктувана от лишената от каквато и да било интелигентност и напълно грешна представа на подсъдимите за собствената им значимост и превъзходство над тези, които смятат за различни, т.е. хомосексуалните лица, които нападат. И именно тази тяхна собствена идея за значимост и превъзходство ги е мотивирала да притискат Михаил към земята, което е довело до неговото умъртвяване.

Действията на подсъдимите са изразявали омразата към хомосексуалните, т.е. действали са по хомофобски подбуди, а

не по хулигански“. С това заключение Софийски апелативен съд за пръв път признава, че е извършено „престъпление от омраза“ по хомофобски подбуди, отчита, че мотивът за извършеното престъпление е именно сексуалната ориентация на лицето, както и завишената степен на обществена опасност на подсъдимите, но също така се и посочва в решението, че не може да се приложи закон за по-тежко наказуемо престъпления (макар че основание за това има), защото такъв закон не съществува, нито съществува в Наказателния кодекс квалифициран състав, който да предвижда по-тежко наказание за престъпления, извършени по хомофобски подбуди.

На 1 срещу 2 май 2015 г. гей мъж е нападнат в пловдивски бар.¹⁴ След като друг клиент на бара се запознава с него и го пита дали е гей, по-късно същата вечер напада жертвата пред погледите на други посетители пред самия бар, крещейки „педераст“, след което я преследва и повторно ѝ нанася побой минути по-късно, отново пред очевидци в градски парк. При явяването му за подаване на жалба в 4-то районно управление на полицията на 2 май на пострадалия е казано, че нараняванията му са видимо лека телесна повреда и не може да подава жалба за това, тъй като е престъпление от частен характер. Посъветван е да си намери съдебен медик, за да освидетелства нараняванията си. Препоръчаният от правоохранителните органи обаче работел само през седмицата и само преди обяд. От националния телефон за спешни повиквания 112 също не успяват да насочат жертвата към съдебен медик, дежурен през уикенда в град Пловдив. В крайна сметка пострадалият се отказва и не подава никаква жалба, нито предприема по-нататъшни действия по случая.

Най-скорошният случай е нападението над Галя Петкова в София на 18 февруари 2019 г.¹⁵ Петкова се разхожда в близост до НДК през деня, когато непознат мъж, разминавайки се с нея, ѝ отправя репликата „Педал долен“. Двамата се разминават, но няколко минути по-късно, явно проследена, жертвата е нападната с удар в лицето, толкова силен, че няколко от зъбите ѝ падат. Заявява ѝ: „Да не съм те видял повече в този квартал“

и избягва. По случая има образувано досъдебно производство, което е спряно поради неустановяване на извършителя.

В нито един от посочените по-горе случаи не може да се заключи, че има пълно зачитане на достойнството на пострадалото лице. Напротив, нито един от гореспоменатите случаи не е получил навременно и резултатно разследване, нито е имало осъдителни присъди за извършителите, съответни на извършеното от тях. С това може да се заключи, че България не прилага правилно Директивата за правата на жертвите в частта ѝ, касаеща „зачитане на човешкото достойнство“.

**ВКЛЮЧВА ЛИ БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО
ПОНЯТИЕТО „НАСИЛИЕ, ОСНОВАНО НА ПОЛА“ И ОТРАЗЯВАТ
ЛИ СЕ СПЕЦИФИЧНИТЕ НУЖДИ НА НА ЖЕРТВАТА?**

В българското законодателство не се съдържа определение на „насилие, основано на пола“. Видно от практиката на съда по дела за престъпления от омраза заради сексуалната ориентация и/или полова идентичност на лицето, посочена по-горе, органите на изпълнителната власт не правят индивидуални оценки на нуждите на жертвите на престъпления. В България се проваля и в тази стъпка в изслването на приложението на Директивата за правата на жертвите.

ОСЪЩЕСТВЯВАТ ЛИ ИНСТИТУЦИИТЕ В БЪЛГАРИЯ ВТОРИЧНА ВИКТИМИЗАЦИЯ?

От 2010 до 2020 г. в Р България има поне десет подадени сигнала в полицията за осъществено насилие срещу лице заради сексуалната му ориентация и/или полова идентичност. Така например, на 20 март 2012 г. седем от членовете на младежката ЛГБТ организация „Действие“ са нападнати по време на организиран от тях протест в град Пазарджик. В доклада на Амнести от 2012 г. се съобщава и за нападение над петима доброволци, участващи в организацията на шествието „София Прайд“ през 2011 г. На 3 декември 2014 г. гей мъж е нападнат от непознат младеж и неговата приятелка. Жертвата била ритана и наричана „педераст“. През 2014 г. и 2016 г. „София Прайд“ отново става повод за сезиране на прокуратурата. В първия случай основанието са множество призови за насилие и имплицитни закани, отправяни към гей хора публично във „Фейсбук“ обявата за предстоящото провеждане на прайда. Във втория случай основание е „Фейсбук“ публикация на режисьора и крайнодесен активист Мирослав Паскалев – Зорец, с която той дава инструкции как участници в „София Прайд“ да бъдат причаквани на спирки на градския транспорт след края на шествието, за да бъдат нападани. На 1 срещу 2 май 2015 г. гей мъж е нападнат в пловдивски бар.¹⁶ Най-скорошният случай, отразен и от основните телевизионни медии, е нападението над Галя Петкова в София на 18 февруари 2019 г.¹⁷ Петкова се разхожда в близост до НДК в сутрешните часове на деня, когато непознат мъж, разминавайки се с нея, ѝ отправя репликата „Педал долен“. Във всички тези случаи прокуратурата отказва да образува досъдебно производство.

В гореописаните случаи има няколко проблема: липса на ефективно разследване на досъдебните органи в България и липса на законодателна уредба, касаеща престъпления от омраза на основа сексуална ориентация, полова идентичност идентичност и/или изразяване на пола. Само неналичието на ефективно разследване в случая обуславят наличието на вторична виктимизация на жертвите.

**РАБОТИ ЛИ БЪЛГАРИЯ В ТЯСНО СЪТРУДНИЧЕСТВО
С ЛГБТИ ОРГАНИЗАЦИИ, ФОКУСИРАЩИ РАБОТАТА
СИ ВЪРХУ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ С ДИСКРИМИНАЦИОНЕН
МОТИВ?**

Определени министерства в РБ си сътрудничат с ЛГБТИ организациите в страната. Министерство на външните работи и министерство на вътрешните работи имат добре изградено сътрудничество с ЛГБТИ организации. През 2019 г. Младежка ЛГБТ организация „Действие“ в сътрудничество с МВР е обучила малко над 100 (сто) полицейски служители, повечето от които разследващи полицаи. Финансовата тежест и инициативата за тези обучения идва от ЛГБТ Действие и това поставя обученията за престъпления от омраза срещу ЛГБТИ хора в зависима позиция спрямо финансирането, което организацията получава, и прави тези обучения неустойчиви. Министерство на вътрешните работи на РБ никога не е провеждало осведомителна кампания за правата на ЛГБТИ хората. Такава беше направена от Младежка ЛГБТ организация „Действие“ през 2019 г., като за целта във всички ОД МВР в България бяха изпратени плакати, които разясняват правата на ЛГБТИ лица, които са станали жертва на престъпление.

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ
ЗА РЕПУБЛИКА
БЪЛГАРИЯ**

В заключение може да се каже, че България не е транспонирала правилно Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления. Може да бъде казано, че Наказателният кодекс на РБ осигурява достатъчно защита на правата на жертвите на престъпления. На хартия. Наказателният кодекс обаче по никакъв начин не е съобразен със специфичните нужди на жертвите на престъпления по хомофобски и трансфобски мотиви. Това е видното от събраната и обективизирана по-горе практика на българския съд. Напротив, ЛГБТИ хората са възпрепятствани от достъп до правосъдие на няколко нива. На първо място, липсва изрична разпоредба в Наказателния кодекс, в която да се въздигнат като престъпления посегателствата срещу живота и неприкосновеността на личността и на имуществото на ЛГБТИ лицата. Липсват и квалифицирани състави, с които да бъде наложено по-голямо наказание в случаите на престъпления по хомофобски и трансфобски мотиви, в това число същите не се признават и като утежняващи вината обстоятелства. На базата на липсващо законодателство, разследващите органи не могат да квалифицират тези престъпления към определена група и съответно не могат да направят индивидуална оценка на случая, което от своя страна влече след себе си поредица от ограничения на правото на достъп до защита: ограничаване на лицата, които могат да получат защита, извършване на медицински прегледи, които са в противоречие с правото на неприкосновеност на ЛГБТИ хората и в частност на транс и интерсекс хората, ограничаване на правото на достъп до специализирани услуги за подкрепа. В обобщение може да се заключи, че макар Наказателният кодекс на РБ да дава привидна защита на правата на жертвите на престъпления, такава отсъства за ЛГБТИ хората.

Този кратък наръчник в стъпки може да бъде ползван от държавите членки при изследване на ефективното имплементиране на Директива 2012/29/ЕС за установяване на

минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления. Отговорите на поставените в него въпроси могат бързо и лесно да докажат дали и доколко дадена държава членка нарушава европейското законодателство и зачита правата на жертвите на престъпления. Примерите от практиката на дадена държава членка от своя страна могат да бъдат ползвани и като основание за подаване на жалби до ЕК и стартиране на наказателни процедури срещу държавите членки с цел зачитане на правата и достойнството на всички европейски граждани.

БЕЛЕЖКИ ПОД ЧЕРТА

¹ Решение по дело С-673/16, Coman

² Пак там, т. 35.

³ Пак там, т.38. Виж още: Христов, Х. „Свободно движение на гражданите на Европейския съюз – права и предизвикателства пред еднополовите семейства в Република България“, стр. 49.

⁴ Valianatos v. Greece, жалба № 29381/09 и 32684/09, Решение от ноември 2013 г.

⁵ Пак там, пар. 81.

⁶ Пак там, пар. 90.

⁷ Orlandi and others v. Italy, жалби № 26431/12; 26742/12; 44057/12 и 60088/12, Решение от 14.12.2017 г.

⁸ Oliari and others v. Italy, жалби № 18766/11 и 36030/11, Решение от 21.07.2015 г.

⁹ Пак там, пар. 185.

¹⁰ Разпореждане № 26 от 07.10.2014 г. по гр. д. № 53154/2014 г. на Софийски районен съд, 3. г. о., 83. състав.

¹¹ В старобългарския със значение „двойка впрегатни волове“; буквално „впрегнат заедно“.

¹² 2012 European Union Agency for Fundamental Rights survey “European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey”.

¹³ „Българското наказателно право и ЛГБ хората“, Х. Копаранов, Р. Стоянов, Д. Ангелова, Б. Димитров (Пенков), издава Младежка ЛГБТ организация Действие, достъпен тук: <https://www.deystvie.org/post/analysis-and-recommendations-for-amending-the-criminal-legislation-in-bulgaria>

¹⁴ Статия „Гей мъж е бил нападат пред заведение в Пловдив“, публикувана от www.gamanews.net на 20.05.2015 г. и достъпна в интернет на адрес: <http://web.archive.org/web/20200112101057/https://gamanews.net/2015/05/20/gej-mazh-napadnat-pred-zavedenie-v-plovdiv/>.

¹⁵ Видеорепортаж „Юмрук в челюстта. Как пребиха жена, защото прилича на гей“, публикуван от www.svobodnaevropa.bg на 12.02.2019 г. и достъпен в интернет на адрес: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/29766236.html>; както и статия и видеорепортаж „ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ОТ ОМРАЗА: Пребиха жена гей в центъра на София“, публикувани от www.nova.bg на 12.02.2019 г. и достъпни в интернет на адрес: <https://nova.bg/news/view/2019/02/12/240471/>.

¹⁶ Статия „Гей мъж е бил нападнат пред заведение в Пловдив“, публикувана от www.gamanews.net на 20.05.2015 г. и достъпна в интернет на адрес: <http://web.archive.org/web/20200112101057/https://gamanews.net/2015/05/20/gej-mazh-napadnat-pred-zavedenie-v-plovdiv/>.

¹⁷ Видеорепортаж „Юмрук в челюстта. Как пребиха жена, защото прилича на гей“, публикуван от www.svobodnaevropa.bg на 12.02.2019 г. и достъпен в интернет на адрес: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/29766236.html>; както и статия и видеорепортаж „ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ОТ ОМРАЗА: Пребиха жена гей в центъра на София“, публикувани от www.nova.bg на 12.02.2019 г. и достъпни в интернет на адрес: <https://nova.bg/news/view/2019/02/12/240471/>.

Действие е организация, посветена да допринесе за промяна в живота на ЛГБТИ хората в България. Визията ни е да постигнем пълно правно признаване и социално включване на ЛГБТИ хората в общество, в което се чувстват сигурни и признати.

+

Ние предоставяме про-боно правни услуги

+

Водим стратегически дела и извършваме застъпничество с цел постигане на законодателни промени

+

Организираме публични събития, протести, шествия (като София Прайд, София Прайд Филм Фест, Шествие за равнопоставеност, Шествие за правата на жените)

pravo.deystvie.org

deystvie.org

Този проект е финансиран по програма „Права, равенство и гражданство“ (2014 – 2020) на Европейския съюз.